

نقش برنامه آموزش مهارت‌های زنده گی و آموزش برای کسب معیشت موسسه برک در مشارکت اجتماعی در افغانستان

چونا اجوز، بلیکن بابه جانین، جسیکا هینگز

حمل ۱۳۹۳

پیام های اساسی

- برای کنترل کیفیت، نظارت و ارزیابی از آموزش حرفه ها و استفاده اعظمی از ظرفیت های تدریس و آموزش، نیاز است تا میکانیسم یا شیوه های درستی به اجرا گذاشته شود.
- برنامه های آموزش مهارت ها، نیاز به مطالعه اقتصادی و شرایط بازار دارد، تا نوعیت مهارت و همچنان بخش های سکتوری را مشخص بسازد و به این ترتیب شخص بتواند موفقانه صاحب درآمد شود.
- دخالت جهت ایجاد برنامه آموزش حرفه، باید نهاد ها را منسجم بسازد و به این ترتیب زمینه دسترسی به سرمایه و رونق بازار مساعد گردد.
- برنامه ها باید بر اساس تحلیل های مرکب اداری و اجتماعی، تداخل و قرینه سازی برای جا دادن جزئی ترین مسایلی که منجر به محرومیت های اجتماعی شود ترتیب گردد، تا در نتیجه تقویت اقتصادی و روابط متوازن جنیستی را در پی داشته باشد.
- دخالت برای ایجاد کار- حتی در صورتی که درست هم طرح شده باشد- دارای اختیارات محدود سکتوری خواهد بود که نمی تواند پاسخگوی وسعت محرومیت ها باشد. بلکه باید چنین عملکردی با استفاده از پالیسی های فراگیربتکاری و اصلاحات حمایت گردد.

در این اواخر توجه بیشتر به برنامه های ایجاد کار مبذول گردیده که نقش مهمی را در مسایل اقتصادی بازی می کند و اهمیت شناخت و مبارزه با ابعاد مختلف فقر را برجسته می سازد. این تحقیق از یک دید محرومیت اجتماعی کار گرفته است تا تاثیرات برنامه مهارت های زنده گی و برنامه آموزش جهت کسب درآمد برای زنان را که از سوی «موسسه برک» راه اندازی شده بود، ارزیابی نماید.

سالها جنگ، نا امنی و بی ثباتی در افغانستان منجر شده است تا این کشور زیر ساختهای اندک داشته و با چالش های جدی اقتصادی، اجتماعی و سیاسی مواجه باشد. زنان به صورت مشخص به دلیل افزایش سطح خشونت، عدم تامین حقوق و نبود فرصت ها، متحمل دشواری های زیادی گردیده اند (مرادیان ۲۰۱۳). عدم توازن در دسترسی زنان و مردان به بازار کار و فرصت های داشتن عاید یا درآمد، هنوز هم جدی است. بر اساس گزارش اداره بین المللی کار، میزان حضور زنان (بالای سن ۱۵ سال) به عنوان نیروی کار در سال ۲۰۱۱ میلادی ۱۵,۷ درصد بوده است، این در حالی است که حضور مردان در همین سال به ۷۷,۲ درصد میرسید.^۱

مسئله جنسیت هنوز هم عامل کلیدی و اثرگذار جهت دسترسی به منابع، خدمات و فرصت ها و همچنان عامل برای استخدام است. زنان در این میان نسبت به مردان از لحاظ توانایی جهت کسب مهارت و آموزش، دسترسی به منابع سودمند و سرمایه و همچنان کار در بیرون از چهارچوب خانه، بیشتر محروم مانده اند. سواد زنان در مقایسه با کشورهای رو به انکشاف در سطح پایین قرار دارد. (جمهوری اسلامی افغانستان ۲۰۱۰:۲۴). در مناطق روستایی که بیشتر از ۷۰ درصد جمعیت در آن زنده گی می کنند، تخمیناً ۹۰ درصد از زنان و ۶۳ درصد از مردان بیسواد هستند. (وزارت معارف ۲۰۱۲). زنان وادار ساخته شده اند تا دسترسی محدودی به اقتصاد و بازار داشته باشند. (گنیس ۲۰۱۳). آنان همواره در هنگام نزاع و عصیان، عمدتاً هدف تهدیدها و خشونت قرار می گیرند (دیده بان حقوق بشر ۲۰۱۰). این مسئله یکجا با موجودیت معیار های عملی جنسیت، باعث ایجاد محدودیت و تحت فشار قرار گرفتن سهولت ها برای زنان میشود و دسترسی آنان را به آموزش، خدمات صحتی و استخدام تحت تاثیر قرار می دهد.

در جریان یک دهه گذشته، دولت افغانستان و جامعه بین المللی برنامه های ایجاد کار برای قشر جوان و تقویت نوجوانان را به حیث یک موضوع دارای اولویت مشخص کرده اند تا افغانستان بتواند به سوی ثبات دوام دار حرکت کند. در این جریان شماری از برنامه های انکشافی برای ارتقاء زنان و دختران راه اندازی گردیده است تا آنان به بازار کار و رونق اقتصادی دست بیابند.

اهداف تحقیق و اسلوب شناسی

این تحقیق تأثیرات برنامه آموزش مهارت های زنده گی و آموزش برای کسب در آمد یا معیشت را که به وسیله موسسه برک در ولایات کابل و پروان افغانستان راه اندازی شده بود، مورد بررسی قرار داده است. برنامه آموزشی به عنوان بخشی از پروژه آموزش دختران در سال های ۲۰۰۷ و ۲۰۱۱ میلادی به کمک مالی اداره انکشاف بین المللی کانادا (CIDA) توسط موسسه برک، راه اندازی و تکمیل گردیده بود. این پروژه مراکز خوانش را برای دختران بالغ دارای سنین ۱۵ تا ۲۰ سال که آموزش های ابتدایی را فراگرفته، اما نتوانسته بودند دروس شان را تکمیل کنند، برگزار کرده بود. برنامه ایجاد مراکز خوانش برای بالغین از ماه مارچ تا جون سال ۲۰۱۱ در کابل، و از ماه جون تا اگست سال ۲۰۱۱ در ولایت پروان آغاز و ادامه یافته بود.

شکل ۱: ولایت کابل و پروان

این تحقیق به هدف معلوم کردن وسعت اجرای برنامه آموزش مهارت های زنده گی، و آموزش برای کسب معیشت صورت می گیرد تا دانسته شود که زنان و دختران از آن برای به دست آوردن عاید و داخل شدن در بازار کار، تا چه حدی استفاده کرده اند. این تحقیق همچنان روشن می سازد که آیا این دخالت باعث ایجاد عوامل دیگر، و به صورت مشخص توان بخشیدن و تأثیر گذاری در زمینه روابط اجتماعی و روابط متقابل با مسوولین امور گردیده است یا نی؟

چوکات ۱: آموزش مهارت های زنده گی و آموزش برای کسب معیشت برک (BRAC)

اشتراک کننده ها در مراکز خوانش برای بالغین فرصت آن را داشتند تا دو نوع آموزش یعنی آموزش مهارت های زنده گی و آموختن حرفه برای کسب معاش یا درآمد را فرا گیرند. آموزش های وابسته به سهولت های زنده گی، دوره های آموزشی پنج روزه بود که برای اشتراک کننده ها در مورد مسایل عمومی و موثر صحت کودکان و حقوق زنان معلومات می داد. برنامه آموزش مهارت برای کسب عاید، دوره های سه ماهه به هدف قادر ساختن اشتراک کننده ها جهت انجام فعالیت های بود که در نتیجه پول به دست بیاید و اشتراک کننده ها از نگاه اقتصادی خودکفا شوند. این آموزش ها شامل اجرای مدل های سوزن کاری، بکس سازی، خیاطی، پرورش حیوانات و بسته بندی غذا بود.

هدف در اصل این بوده است تا نه تنها اثرات ایجاد برنامه «موسسه برک» را مورد بررسی قرار بدهد، بلکه نتایج موثر قابل انتقال را تقویت نماید. این برنامه که در چهارچوب کاری محرومیت های اجتماعی هدایت می شد، اهمیت و تأثیر ابعاد مختلف را برای مبارزه با فقر و عوامل آسیب پذیری، برجسته می سازد (بابه جانیان و هاجنزانکر ۲۰۱۲). این تحقیق همچنان امیدوار است تا این مسئله را روشن بسازد که آیا به طور مشخص برنامه آموزش برای کسب درآمد یا معیشت، قادر به تغییر ساختار های اجتماعی و پرورده های بوده است که مانع دسترسی زنان به مارکیت کار میشدند؟

این تحقیق شیوه یا میتود های مشترک کمی و کیفی را مورد استفاده قرار داده است. در تشریح کمی از شیوه (PSM) استفاده صورت گرفته است تا بتواند در این رابطه نتیجه کارشناسانه را در خصوص افراد ذینفع یا مستحق و غیر مستحقین ارائه نماید. در مجموع با ۳۶۴ پاسخ دهنده (از هر خانه یک نفر) با مجزا ساختن افرادی که نفع برده اند و کسانی که از برنامه مستفید نشده اند در ۱۳ قریه، مصاحبه صورت گرفته است. در روش کیفی با ۲۶ گروه که در آن ۷۶ تن افراد ذینفع و ۷۵ تن کسانی که از برنامه مستفید نشده اند، تمرکز و مباحثه صورت گرفته است. ضمناً با ۲۱ فرد ذینفع دیگر و ۱۴ تن که از برنامه نفع نبرده اند نیز مصاحبه انجام شده است.

یافته های تحقیق

فهم مسایل صحی، سواد آموزی و آگاهی های حقوقی

درکل، بخش اعظم افراد ذینفع، برنامه آموزش مهارت های زنده گی را سودمند تشخیص داده اند. به نظر می رسد که آگاهی دختران از مسایل صحی، تجربه های سواد آموزی و آگاهی های حقوقی، عمده ترین فواید این برنامه ها بوده است. این سروی و همچنان معلومات کیفیتی آن به این مسئله اشاره می کند که مواد استفاده شده از جمله آگاهی های تازه صحی، به طور مثال مراجعه به دکتر و گرفتن مشوره برای بهبود صحت خود و اعضای خانواده و تمرین حفظ الصحه، عناصر کلیدی به شمار می روند.

بلی، من فهم بیشتری در زمینه صحت و آموزش دارم و من از این مسایل آگاه شده ام. من از آن در زنده گی روزانه خود استفاده می کنم. به طور مثال از نمونه های ارائه شده در مسایل صحی، من در مورد نظافت معلومات بیشتری دریافت کردم [....] من معلومات زیادی حاصل کرده ام، حالا زمانی که مریض شوم به کلینیک رفته و دوا می گیرم.

- مصاحبه با م. در کابل

معلومات کیفی مشخص می سازد که دختران با استفاده از مهارت داشتن سواد اطفال را در انجام کارهای خانگی دروس مکتب کمک کرده اند.

نمونه ارائه شده در مورد آموزش برای من با اهمیت بود: من آموختم که چگونه بخوانم و بنویسم. حالا من بسیار خوشحال هستم و خواهر کوچک خود را خواندن و نوشتن می آموزانم.

- اشتراک کننده بحث ها گروهی از ولایت پروان

استفاده و به کار گیری آموخته ها برای کسب درآمد

بر اساس پرسش های که از ۱۵۰ اشتراک کننده ذینفع (از میان ۱۸۲ تن) صورت گرفت، خیاطی پرطرفدار ترین کورس آموزشی برای کسب درآمد بوده است. بیشتر از نیمی از اشتراک کننده ها گفته اند که آنان مهارت های تازه بی را کسب کرده و پنج درصد دیگر اظهار داشته اند که به میزان مهارت های قبلی شان افزوده شده است. تقریباً دو بر سوم کسانی که به این سروی پاسخ داده اند، گفته اند که آنان توانسته اند مهارت های را که در جریان آموزش فرا گرفته اند، در عمل پیاده کنند. در این میان بیشترین کار های عملی در زمینه استفاده از مهارت دوختن لباس برای استفاده شخصی و سایر اعضای خانواده بوده است.

جدول ۱: استفاده از دانش فرا گرفته شده آموزش برای کسب درآمد

استفاده از دانش فرا گرفته شده	تعداد	فیصدی از مجموع ۱۸۲
کسانی که از آموخته های برنامه، کار گرفته اند	۱۱۹	۶۵,۴
شکل استفاده (پاسخ های گوناگون)		
کسانی که برای خود لباس دوخته اند	۸۰	۴۳,۹
کسانی که تجارت را آغاز کردند	۲۳	۱۲,۶
کسانی که برای خود و خانواده لباس دوخته اند	۱۳	۷,۱
کسانی که از مهارت های تازه در تجارت های از قبل موجود، استفاده کرده اند	۳	۱,۶
سایر افراد	۳	۱,۶

ما مفاد زیادی از این کورس به دست آورده ایم، به خصوص از نگاه اقتصادی. خیاطی بسیار سودمند بود زیرا ما آموختیم که برای خود و خانواده خود چگونه لباس بدوزیم. زمانی که من در خانه خیاطی می کنم، معنی آن این است که از مصرف پول پدرم صرفه جویی کرده ام. بنا از نگاه اقتصادی این مسئله برای خانواده ما زیاد کمک کرده است.

- مصاحبه با ز. ولایت پروان

یک برسوم حصه از افراد ذینفع، فکر می کردند که آنان نتوانسته اند از برنامه آموزش معیشت استفاده کنند. کسانی که به بخش ارزیابی کیفیت این برنامه پاسخ داده اند متذکر شدند که دوره آموزشی به آنان مهارت های کافی خیاطی را نیاموختانده است تا این کار برای آنان منجر به کسب عاید یا درآمد گردد. معلومات کیفی به دست آمده از این تحقیق نیز تایید می کند که بیشتر از ۴۰ درصد از مجموع افراد ذینفع فکر می کردند که نبود مهارت ها به صورت کل مانع گردیده است تا آنان نتوانند در این تجارت دخیل باشند.

مدت کورس صرف سه ماه بود. ما درست آموخته نتوانستیم. بناً برای ما جهت یافتن کار و کسب درآمد، کمکی کرده نتوانست.

- مصاحبه با ف. در یک بحث گروهی در ولایت پروان

تاثیر روی فعالیت تجارتي و دسترسی به فرصت های اقتصادی

تنها تعداد اندکی از افراد ذینفع (۱۳ درصد و یا ۲۳ تن از میان ۱۸۲ اشتراک کننده) گفته اند که با استفاده از این مهارت ها تجارت را آغاز کرده اند. مصاحبه ها در مورد کیفیت، ثابت ساخته است که حدود ۱۹ اشتراک کننده برنامه آموزش معیشت، قادر گردیده بودند تا به تجارت متوسل شده و از این طریق عاید به دست بیاورند. درحالی که به نظر میرسد، آموزش معیشت تاثیر کوچک کاری روی عواید اعضای خانواده داشته است، بنا نتیجه تحلیل PSM خاطر نشان می سازد که این تعداد بسیار اندک است و نمی تواند نشاندهنده تغییر واقعی در عمل باشد.

روابط اجتماعی و تماس متقابل با مسوولین

برنامه های آموزش سهولت زنده گی و معیشت، بیشتر تاثیرات مثبتی در قسمت روابط اجتماعی به شمول روابط با خانواده و افراد اجتماع داشته است. این دو برنامه آموزشی منجر به افزایش میزان احترام و قدردانی سایر اعضای خانواده و اجتماع گردیده و باعث تقویت شبکه اجتماعی و نزدیکی افراد ذینفع شده است.

بلی، آنان مرا ترغیب کردند تا بخوانم و آموزش ببینم و آنان بیشتر از گذشته به من احترام می کنند. حالا، از زمانی که من درس خوانده ام، خانواده ام زمانی که می خواهند کاری انجام بدهند، از من می خواهند تا نظر خود را بدهم. قبل از آموزش چنین وضعیتی نداشتیم.

- مصاحبه با ر. در کابل

درعین حال برخی از پاسخ دهنده گان از افزایش تنش و طرز تلقی منفی در اجتماع نیز خبر داده اند. در برخی موارد، دامن زدن به چنین مسایلی، به حس حسادت میان دخترانی که واجد شرایط دخول در این کورس ها نبودند، و در برخی موارد دیگر، به طرز تلقی برخی از محافظه کاران در اجتماع که با محتوای این کورس ها مخالف بوده اند، نسبت داده شده است. اما حضور در این کورس ها باعث تقویت روابط با مسوولین امور نشده است، زیرا زنان در ساحة آموزش با مسوولین محلی تماس نداشته اند.

توضیح تاثیرات برنامه

عامل عمده که باعث گردیده است برنامه آموزش معیشت عاید کمتری برای اشتراک کننده ها داشته باشد، عبارت از چگونگی طرح و اجرای آن است. کسانی که پس از ختم آموزش، در کار خیاطی و تجارت آن دخیل نبودند، نتوانستند در فعالیت های عایداتی سهم بگیرند. آنان در پاسخ های شان، دلیل اساسی را نداشتن مهارت ها می دانند. به نظر می رسد کسانی که وارد تجارت شده اند، قبل از پیوستن به کورس، مهارت های ابتدایی را داشته اند. این آموزش ها به آنان کمک کرده است تا مهارت های شان تقویت شود و مسلکی تر عمل کنند. اما افرادی که بدون داشتن مهارت ابتدایی شامل آموزش شده بودند، قادر نشدند تا مهارت های لازم خیاطی را جهت کسب عاید، فرا بگیرند. درک و مشاهدات افراد ذینفع از سروی کمیت، به واقعیت های اشاره می کند که آموزش معیشت برای تقویت مهارت ها کافی نبوده است. بیشتر از ۴۳ درصد از افراد ذینفع که در سروی از آنان سوال شده است، نبود مهارت را عمده ترین عامل برای عدم حضور در تجارت در جریان ۱۲ ماه گذشته دانسته اند. با آنکه برنامه آموزشی با شیوه خودمانی طوری راه اندازی شده بود که شاگردان احساس کنند، نه در صنف درسی، بلکه در خانه هستند، اما نتایج حاصله از آن تاثیر عمده یی روی فشار موجود از جمله محدودیت استخدام و تحرک زنان به جا نگذاشته است.

گفته می توانم که برای زنان داشتن کارخیاطی در خانه بسیار ساده است، اما نه در بیرون از خانه، زیرا مردم در مورد آن تبصره های بد می کنند. دوم، ما رواج بد داریم و زنان اجازه ندارند که در بیرون از خانه کار کنند. در صورتی که کدام زن در بیرون کار کند، اعتبار وی در اجتماع ما خراب می شود. به همین دلیل مرد ها زنان و دختران شان را برای کار کردن به بیرون اجازه نمی دهند. مردان به این نظر هستند که باید مرد ها کار کنند و درآمد داشته باشند و نقش زنان این است تا در خانه باشند و امور منزل را پیش ببرند. [و] برای آنان همین کافی است.

- مصاحبه با ف. در یک بحث گروهی از کابل

موانع بر سر راه استخدام زنان با توجه به یک بخش خاص و شغل، می تواند متفاوت باشد. درحالی که این مطالعه تلاش دارد تا عوامل و نتایج دخالت موسسه برک را در بخش های خاص و متمرکز شده بررسی نماید، درعین حال روی شواهد عمومی بازدارنده فرصت ها برای زنان نیز تمرکز مینماید. به طور عموم برداشت زنان جوان درخصوص موانع سر راه استخدام قشر انان، آشکار می سازد که در پهلوی دانش، مهارت ها و توانایی برای ایجاد تجارت، یک سلسله عوامل دیگر نیز به آن بسته گی دارد. پاسخ دهنده گان مشخص ساخته اند که آموزش، دسترسی به اقتصاد مالی و منابع تولیدی و دشواری ها در راه حرکت زنان از عمده ترین موانع برای استخدام آنان بوده است. درحالی که بیشتر این عوامل، نشاندهنده موانع بر سر راه زنان و هم مردان است، اما به نظر می رسد که محدودیت های بیشتری در برابر زنان وجود دارد.

بسیاری از زنان اجتماع ما زیاد فقیر هستند. آنان پول کافی برای آغاز تجارت شخصی را ندارند. آغاز کار تجارت به پول و مهارت نیاز دارد. مصاحبه با ف ۴ در کابل.

- مصاحبه با F۴ در یک بحث گروهی از کابل

نتیجه گیری ها

برای تقویت دسترسی زنان به شغل و درآمد، سیاست های مداخله گرانه نباید صرفاً جنبه تاثیر گذاری در تدریس و آموزش داشته باشد، بلکه باید با عوامل اجتماعی، اقتصادی و اداری نیز مبارزه کند که در نتیجه باعث دسترسی نامتوازن و محرومیت چندین جانبه می گردند. البته این روند باید شامل شناسایی عواملی باشد که توانایی زنان را در زمینه سود بردن از فرصت های اقتصادی در عرصه های مشخص اشتغال، سلب می کند. برخی از این عوامل با طرح ریزی و تنظیم مسایل اداری ومداخله در مارکیت کار حل شده می توانند، اما برخی دیگر نیاز به تعهدات درازمدت و سیاست گذاری های وسیع تر دارند.

در باره واحد تحقیق و ارزیابی افغانستان

واحد تحقیق و ارزیابی افغانستان، مؤسسه مستقل پژوهشی مستقر در شهر کابل است که هدف آن انجام و عرضه پژوهش با کیفیت مرتبط به پالیسی و طرز العمل و انتشار نتایج حاصله از آنها جهت آگاهی دهی و تاثیر گذاری روی پالیسی ها و فعالیت های گوناگون؛ و تقویت فرهنگ پژوهش و مطالعه میباشد. این اداره سعی مینماید تا با دخیل ساختن پالیسی سازان، جامعه مدنی، محققین و دانش آموزان زمینه های استفاده از تحقیقات و کتابخانه این اداره را جهت تقویت ظرفیت پژوهشی آنان، و ایجاد فرصت ها برای بازتاب اندیشه ها، مناظره ها و مباحث علمی در کشور فراهم سازد.

واحد تحقیق و ارزیابی افغانستان در سال ۲۰۰۲ با همکاری موسسات امدادی فعال در افغانستان بوجود آمد که نماینده های آن متشکل از هیأت مدیره، تمویل کنندگان، ملل متحد و دیگر دفاتر و موسسات غیر دولتی می باشد. این واحد بیشتر از سوی دولت های فنلند، سوئد و سوئیس پشتیبانی مالی می شود.

در سال ۲۰۱۴ میلادی پروژه های مشخصی از سوی کمیسیون اروپا (EC)، اداره توسعه و همکاری سوئیس (SDC)، موسسه بین المللی برای توسعه (ODI)، برنامه انکشافی سازمان ملل متحد (UNDP)، پوهنتون آسیای مرکزی (UCA)، بانک جهانی، انستیتوت صلح ایالات متحده امریکا (USIP)، همکاری های تخنیکی آلمان (GIZ) و سفارت فنلند تمویل میگردد.

در باره موسسه بین المللی برای توسعه ODI

ODI یک موسسه غیر وابسته و برجسته تحقیقاتی در بریتانیاست که در زمینه مسایل انکشاف بین المللی و بشری کار می کند.

ماموریت ما این است تا سیاست گذاری ها را ترغیب کرده و آن را به هدف کاهش فقر، تسکین رنج ها و دست یابی به معیشت دوامدار به کار اندازیم.

ما این کار را با انجام دادن تحقیقات دارای کیفیت بالا، دادن مشوره های عملی برای سیاستگذاری و مباحثات متمرکز شده روی سیاستگذاری ها، اجرا می کنیم.

ما در همکاری با شرکای خود در بخش های دولتی و خصوصی در کشور های انکشاف یافته و رو به انکشاف کار می نماییم.

این گزارش مختصر، بخشی از پروژه تحقیق گسترده یی است که موثریت و ارتباط تحفظ اجتماعی و برنامه های کار را در داخل اجتماعات رو به ترقی در جنوب آسیا مورد ارزیابی قرار می دهد. این تحقیق به یاری ادارات همکار در چهار کشور راه اندازی شده است که برنامه مهارت زنده گی و آموزش برای کسب درآمد را که توسط موسسه برک در افغانستان راه اندازی گردیده بود، مورد ارزیابی قرار می دهد. برنامه معیشت و برنامه گروه های آسیب پذیر که از سوی موسسه چارس در بنگله دیش راه اندازی شده بود، برنامه ملی بیمه صحتی (RSBY) در ایالت مهارشتر و اوترا پردیش در هند و برنامه اعطای طفل در منطقه کارنالی نیپال جز این ارزیابی است. گزارش ها و خلاصه ها در مورد هر کشور و گزارش تحلیلی فرا کشوری و درس های مرتبط با آن جهت سیاستگذاری های منطقی و بین المللی در این صفحه انترنتی قابل دسترس است: www.odi.org/sp-inclusion.

تمویل شده از طرف:

